

Ivars Matisovs

URBANIZĀCIJAS PROCESI UN TO ĪPATNĪBAS LATGALĒ

Rakstā aplūkota urbanizācijas procesu norise Latgalē un to īpatnības, skatot tos gan vēsturiskā griezumā, gan iezīmējot atsevišķas tendences, kas vērojamas mūsdienās. Sevišķa uzmanība veltīta pilsētu tīkla veidošanās un attīstības gaitai. Raksts balstās uz vispusīgu zinātniskās literatūras apskatu un pieejamās statistiskās informācijas analīzi. Secināts, ka urbanizācijas procesiem Latgalē piemīt zināma savdabība, kas tomēr būtiski neatšķiras no līdzīgu procesu norises pārējā valsts teritorijā. Autors uzsver, ka postpadomju periodā visas Latgales pilsētas skārusi depopulācija, kas sevišķi izteikta ir mazpilsētās, tādējādi reāli apdraudot pašreizējā pilsētu tīkla pastāvēšanu jau pārskatāmā nākotnē. Sniegts arī Latgales pilsētu attīstības izvērtējums administratīvi teritoriālās reformas kontekstā.

URBANIZATION PROCESSES AND ITS SPECIFICS IN LATGALE

Urbanization is an important demo-geographical process and a complex social phenomenon under impact of which changes are made not only to the global, regional or national settlement systems, but all socio-economic processes are also substantially transformed. Changes caused by urbanization have an impact on traditional way of life, cultural particularity, community and individual psychology and other aspects of spiritual life, therefore expressions and regularities of this process might be of interest not only for demographers, geographers and economists, but also for representatives of the field of humanities.

Paper presents the progress of urbanization processes in Latgale, by covering the period from establishment of the first urban-type settlements in the Eastern Latvia until today, when under impact of the depopulation processes number of inhabitants in all cities of the region decreases dramatically. Particular attention is paid to the course of formation and evolution of the Latgale urban network, successively looking at characteristics of the course of urbanization process during all major stages of the historical process.

Towns and cities constitute the basis for the Latvian population system, characterized by historically formed relatively dense urban network. Like elsewhere in the country, also in modern Latgale towns and cities are distributed evenly throughout the region area, but historically it has not always been so. Urban spatial and landscape model in Latgale has been developed within the long historical process of gradual accumulation of changes in the landscape space; however the balance of this process is destroyed by sudden transformations of political, economic and socio-cultural conditions the region and its people have had to survive in more than one occasion.

The article particularly deals with characteristics of the urbanization processes during post-Soviet period, outlines the present urban development trends in Latgale, and highlights

major urban demo-geographical problems, among which the emphasis has to be placed on the rapid depopulation, an ageing population and the deepening of territorial inequalities, also intra-regionally.

Structural economical changes and increasing mobility of population during the post-Soviet period have changed the urban development perspective. Activities based on new knowledge are concentrated in large agglomerations, while individual regions, including Latgale, with less competitive urban centers are noticeably lagging behind in their development.

Therefore, exactly in these areas and localities it is necessary to strengthen the urban functions to impede also interregional migration of population, since it substantially restricts the functionality of the most remote and underdeveloped areas and hinders provision of services to population at an appropriate level. This is even more important since implementation of the cohesion principles has been proclaimed to be one of the cornerstones of the European Union regional policy.

Unfortunately, at least for the time being situation in urban areas of Latgale is far from encouraging - negative net migration and negative natural growth factor, persistently high level of unemployment is observed there, social exclusion and apathy prevailing. Admittedly, in recent years urban development in Latgale represents also several positive trends. Urban environmental quality has improved significantly, which is generally associated with transition to environmentally more friendly fuels and implementation of various environmental projects, based on funding from the EU budget, such as municipal waste management, improving of water supply and sewerage systems.

Encouragingly, facilities of regional higher education institutions improve, and the capacity of scientific work increases, important interdisciplinary research has been launched. In the nearest future significant educational and scientific infrastructure improvement projects at the University of Daugavpils and Rezekne Higher Education Institution are planned to be made, which will certainly increase competitiveness of the Latgale region in the science and technology area.

Article is based on review of comprehensive scientific literature and analysis of available statistical information. The author does not claim to provide all-inclusive and in-depth analysis of the urbanization processes in Latgale, since this task would be performed in course of further studies, but summarizes the results obtained at an early stage of research of urban areas and population demo-geographical development, as well as of the quality of urban environment.

Ievads

Apdzīvojums ir iedzīvotāju telpiskā struktūra, ko veido savstarpēji saistītu apdzīvoto vietu sistēma noteiktā teritorijā, pie tam apdzīvotās vietas jebkurā teritorijā ir izvietotas likumsakarīgi un to ietekmē daudzveidīgi ekonomiskie, vēsturiskie un dabas faktori to mijiedarbībā.

20. gadsimta spilgtākā apdzīvojuma maiņas parādība ir straujā urbanizācija, kas vienu pēc otra aptvēra pasaules reģionus un atsevišķas valstis. Urbanizācija ir ne tikai pilsētu iedzīvotāju skaita un pilsētnieku īpatsvara pieaugums, bet arī daudzpusīgi ar to saistīti sociāli ekonomiskie procesi, tostarp arī pilsētnieciskā dzīvesveida izplatīšanās lauku apvidos jeb rurbanizācija.

Pilsētas veido Latvijas apdzīvojuma sistēmas pamatu, kurai raksturīgs vēsturiski izveidojies salīdzinoši blīvs pilsētu tīkls. Tāpat kā citur valstī, arī mūsdienu Latgalē pilsētas izvietotas vienmērīgi visā reģiona teritorijā, tomēr vēsturiski tas ne vienmēr tā ir bijis. Tāpēc raksta autors mēģina izsekot pilsētas tipa apdzīvoto vietu tīkla formēšanās un attīstības procesa vēsturiskajiem nosacījumiem un apstākļiem, secīgi aplūkojot urbanizācijas norises īpatnības dažādos laika periodos.

No dabas faktoriem spēcīgāko ietekmi uz pilsētas attīstību un arī tās ainavisko veidolu atstāj teritorijas ģeomorfoloģiskās (reljefa) un hidrogrāfiskās īpatnības. Arī vēsturiski pilsētas radušās un izaugušas cilvēku dzīvei un darbībai vislabvēlīgākajās vietās. Tās var būt saistītas gan ar izdevīgu fiziski ģeogrāfisko stāvokli, piemēram, Daugavpili, Krāslavai un Līvāniem attīstoties tiešā nozīmīgā Daugavas ūdensceļa tuvumā, gan ar transporta tīkla formēšanos, pilsētām veidojoties svarīgu tranzīta ceļu krustpunktos, piemēram, Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas gadījumā. Dzelzceļa līniju izbūve ir bijusi vitāli svarīga Kārsavas, Zilupes un Viļānu attīstībā, toties Preiļi, Dagda, Balvi, Viļaka un Varakļāni izauguši kā vietējas nozīmes tirdzniecības un amatniecības centri blīvi apdzīvotos lauku areālos.

Jāpiebilst, ka Latgales pilsētu ainaviskais veidols veidojies ilgstošā vēstures procesā, pakāpeniski uzkrājoties pārmaiņām ainavu telpā, bet šī procesa līdzsvarotību izjauc krasas politisko, ekonomisko un sociālo apstākļu pārmaiņas, kas ne vienreiz vien reģionam un tā iedzīvotājiem bijušas jāpārdzīvo.

Rakstā uzmanība ir pievērsta arī mūsdienu urbanizācijas procesiem Latgalē un reģionālā pilsētu tīkla īpatnībām, kā arī ieskicētas pilsētu attīstības tendences nākotnē un akcentētas būtiskākās pilsētu demoģeogrāfiskās un pilsētvides problēmas, starp kurām noteikti minama straujā depopulācija, iedzīvotāju novecošana un teritoriālās nevienlīdzības padziļināšanās, arī reģiona iekšienē.

Situācijas objektīvu analīzi Latgales reģiona pilsētās būtiski apgrūtina nepietiekamā informācijas pieejamība, jo kopš 1998. gada vairs netiek izdoti statistisko datu krājumi par administratīvajām teritorijām vietējo pašvaldību (pilsētu, pagastu un novadu) līmenī (Vanags, Vilka 2005). Atsevišķi rādītāji par visām reģiona pilsētām pieejami tikai demogrāfijas gadagrāmatās, kā arī 2000. gada tautas skaitīšanas rezultātu publikācijā. Tādējādi ticamus datus no ikgadējiem datu krājumiem „Latvijas reģioni skaitļos” var iegūt tikai par valsts pakļautības pilsētām Daugavpili un Rēzekni.

Autors nebūt nepretendē uz visaptverošu un padziļinātu urbanizācijas procesu analīzi Latgales reģionā, jo tas būtu turpmākās izpētes gaitā veicams uzdevums, bet gan rezumē pilsētu pētniecības sākotnējā stadijā iegūtos rezultātus Eiropas Sociālā fonda (ESF) projekta

„Teritoriālās identitātes lingvakulturoloģiskie un sociālekonomiskie aspekti Latgales reģiona attīstībā” (Nr.2009/0227/1DP/1.1.1.2.0/09/APIA/VIAA/071) ietvaros.

1. Pirmās pilsētas tipa apdzīvotās vietas Latgales teritorijā

Mūsdienu Latgales teritorija jau izsenis bijusi samērā biezi apdzīvota, par ko uzskatāmi liecina daudzskaitlīgi un nozīmīgi vēlā neolīta arheoloģiskie atradumi Lubāna ezera apkaimē un arī visai ievērojams skaits seno latgaļu apdzīvoto pilskalnu, jo sevišķi Latgales augstienes teritorijā. Piemēram, pārlūkojot kopš 1940. gada jaunatklāto 53 Latvijas pilskalnu sarakstu (Urtāns 2009), var pārliecināties, ka 27 no tiem atrodas tieši Latgales teritorijā. Savukārt Daugavas upe vismaz jau kopš vikingu laikiem ir bijusi ļoti nozīmīga tranzīta maģistrāle, kuras krastos vienmēr ir bijis sevišķi liels dažāda mēroga apdzīvoto vietu sakopojums.

Pirmās pilsētas tipa apmetnes Latvijā izveidojušās pie senlatviešu valdnieku nocietinātajām pilīm, piemēram, Jersika Daugavas labajā krastā, tagadējā Līvānu novada teritorijā. Savukārt jauns posms apdzīvojamības sistēmas attīstībā Latvijā sākās 13. gadsimtā, kad pēc vācu krustnešu invāzijas arī Latvijā parādījās pirmās mūra ēkas. Piemēram, Krustpils pirmo reizi vēstures avotos minēta 1237. gadā, kad Rīgas bīskaps netālu no Daugavas tuvumā esošā latgaļu Asotes pilskalna uzcēla pili (*Kreutzburg*), kas bija pirmā vācu krustnešu celtā mūra ēka Latgales teritorijā. Salīdzinoši īsā laika posmā mūra pils parādījās arī *Volkenbergā* (Mākoņkalnā, 1263), Naujenē (netālu no Daugavpils, 1277) un Rēzeknē (1285) (Latvijas vēstures atlants 1998).

Neskatoties uz to, ka vairākas Latgales apdzīvotās vietas rakstiskajos avotos pirmo reizi tikušas minētas jau 13. gadsimta sākumā, tieši Ludza oficiāli tiek atzīta par pirmo rakstos minēto apdzīvoto vietu Latvijas teritorijā (tās nosaukums parādās 1177. gadā senkrievu Kijevas un Ipatija hronikās), tomēr par pirmo pilntiesīgo pilsētu Latgalē uzskatāma Daugavpils (toreiz *Dinaburga*), kurai 1582. gadā Polijas karalis Stefans Batorijs piešķīra Magdeburgas tiesības un kura turpmākos turpat divus gadsimtus tā arī paliek vienīgā pilsēta Latgales teritorijā. Zīmīgi, ka tikai 2010. gada septembrī notikušās Polijas Republikas prezidenta B. Komarovska vizītes laikā Daugavpilī pirmo reizi oficiāli izskanēja aicinājums pilsētā uzstādīt pieminekli tās dibinātājam.

Jāatgādina, ka Vidzemē un Kurzemē 14.–15. gadsimtā aktīva saimnieciskā darbība bija vērojama Hanzas pilsētās, kuru kopskaits Latvijas teritorijā savienības ziedu laikos sasniedza veselas astoņas (Rīga, Koknese, Limbaži, Cēsis, Valmiera, Straupe, Kuldīga, Ventspils), savukārt Latgalē tajā laikā nebija itin nevienas apdzīvotās vietas ar pilsētas tiesībām.

Likumsakarīgi, ka pēc Livonijas kara Dinaburga kļuva par Inflantijas jeb Polijas Vidzemes centru. Pils un pilsēta tika nostiprināta ar valni un vairākiem bastioniem, bet

turpmākajos karos pilsēta vairākkārt tikusi zviedru un krievu karaspēka ieņemta. Krievi 17. gadsimta vidū uz īsu laiku Dinaburgu bija pat pārdēvējuši par Borisoglebsku. Polijas sastāvā pilsēta palika aptuveni divus gadsimtus, kuru laikā tirdzniecības sakari ar Rīgu un Krievijas pilsētām nebija cieši, vāja bija arī Daugavpils ekonomiskā attīstība. Šādas liecības rodamas Latgales poļu rakstnieka Kazimira Buiņicka kultūrvēsturiskajā romānā „Priestera Jordana atmiņas”: *Pilsētu [Daugavpili – I. M.] atstājām bez nožēlas (..), tāpēc ka apkārt nebija nekā pievilcīga. Nebeidzami smilšu lauki, kurus ieskāva drūmi sili. Pati pilsēta šķiet iegrimusi smiltīs. Vismazākais vēja pūtiens sacel putekļu mākoņus, un šajā smilšu puteņī saskatāmi tikai divi punkti: karaļa Stefana laikā uzbērtais augstais aizsargvalnis pie Daugavas un jezuītu priesteru misijas koka baznīca.*

2. Latgales pilsētas Krievijas impērijas laikā (1772–1918)

Līdz ar 1772. gadā notikušo Latgales teritorijas iekļaušanu Krievijas impērijas sastāvā radās nepieciešamība izveidot vairākus apriņķus, kuru administratīvajiem centriem atbilstoši pastāvošajai likumdošanai tika piešķirtas arī pilsētas tiesības. Tādējādi par pilsētām gandrīz vienlaicīgi kļūst arī Rēzekne (1773) un Ludza (1777), bet imperatore Katrīna II drīzumā apstiprina abu jaunizveidoto pilsētu apbūves plānus un sākas rosīga celtniecība.

Jāpiebilst, ka 19. gadsimta pirmajā ceturksnī stipri pieauga Ludzas kā tirdzniecības centra nozīme (galvenā tirgus prece bija līnī) un līdz pat 19. gadsimta vidum pēc iedzīvotāju skaita (>5000 cilvēku) Ludza bija otra lielākā pilsēta Latgalē, bet līdz ar dzelzceļa līnijas Sanktpēterburga-Varšava izbūvi 1860. gadā būtiski pieauga Rēzeknes nozīme, kura drīzumā izkonkurēja savu tuvāko kaimiņu.

Pilsētnieku skaita pieaugumu būtiski sekmēja dzimtbūšanas atcelšana 1861. gadā, kad zemnieki, kas tolaik bija absolūtais vairākums Latgalē, ieguva pārvietošanās brīvību un lielā skaitā devās uz pilsētām. Tomēr galvenais pilsētu izaugsmes faktors bija straujā rūpniecības attīstība, kas bija vērojama 19.–20. gadsimtu mijā, kā arī vairāku citu dzelzceļa līniju izbūve. Acīmredzot tieši uz šo laika periodu var attiecināt urbanizācijas procesa tā klasiskajā izpratnē sākumu Latgalē.

Ja pirmā Krievijas impērijas tautas skaitīšana (1897) uzrādīja, ka Daugavpilī dzīvoja 77 100, Rēzeknē – 10 800 un Ludzā – 5 100 cilvēku, tad Pirmā pasaules kara priekšvakarā Daugavpilī uzskaitīti jau aptuveni 113 000 un Rēzeknē – 23 000 iedzīvotāju. Tātad 17 gadu laikā iedzīvotāju skaits Daugavpilī pieaudzis gandrīz par 50%, bet Rēzeknē tas ir pat divkārtšojies.

Jāatzīmē, ka neviena cita Vitebskas guberņas pilsēta 19. gadsimta beigās nevarēja konkurēt ar Dinaburgu, kura 1893. gadā saskaņā ar imperatora Aleksandra III pavēli tiek

pārdēvēta par Dvinsku. Sevišķi lielu iespaidu uz pilsētas attīstību, teritoriālo struktūru un, ļoti iespējams, arī uz pilsētnieku psiholoģiju, ir atstājusi Dinaburgas cietokšņa būvniecība, kas tika uzsākta jau 1810. gadā, bet pilnībā pabeigta tikai 1878. gadā. Savukārt pati Daugavpils veidojās kā tipiska Krievijas impērijas provinces pilsēta ar tai raksturīgo režģveida ielu plānojumu un neoklasicisma arhitektūras iezīmēm, bet par būtisku pilsētas vizuālā tēla iezīmi no tā laika ir saglabājusies īpatnēja arhitektūra ar sarkano ķieģeļu plašu pielietojumu ēku būvniecībā.

Tomēr izšķirošais faktors Daugavpils izaugsmē bija straujā rūpniecības attīstība 19. gadsimta beigās, kad pēc vairāku dzelzceļa līniju izbūves pilsēta kļuva par nozīmīgu transporta mezglu un vienu no lielākajiem Krievijas rietumdaļas tirdzniecības un rūpniecības centriem, kas apsteidza guberņas administratīvo centru Vitebsku gan pēc iedzīvotāju skaita, gan ekonomiskās izaugsmes ziņā. Interesanti atzīmēt, ka Pirmā pasaules kara priekšvakarā Dvinskas iedzīvotāju skaits ir bijis pat lielāks nekā mūsdienīgu Daugavpili.

3. Latgales pilsētas Latvijas Republikā starpkaru periodā (1918–1941)

Latgalei kļūstot par jaunizveidotās Latvijas valsts sastāvdaļu, tās teritorijā atradās tikai 3 pilsētas tipa apdzīvotās vietas – Dvinska (kopš 1920. gada – Daugavpils), Režica (Rēzekne) un Lucina (Ludza). Savukārt Krāslava tolaik bija lielākais Latvijas miests, kuram pilsētas tiesības tika piešķirtas 1923. gadā, bet jau 1926. gadā Līvāni kļuva par piekto Latgales pilsētu. LR Saeimas 1928. gada 11. februārī pieņemtais likums par pilsētas tiesību piešķiršanu 16 Latvijas miestiem bija sevišķi nozīmīgs Latgalei, jo šeit parādījās uzreiz piecas jaunas pilsētas: Balvi, Kārsava, Viļāni, Varakļāni un Preiļi, savukārt 1931. gadā pilsētas tiesības ieguva arī austrumu pierobežas dzelzceļnieku miests Zilupe.

Te gan jāpiebilst, ka pirmskara Latgalē administratīvi ietilpa arī Krustpils (pilsētas tiesības kopš 1920. gada) un tagadējā Pļaviņu pilsētas sastāvdaļa Gostiņi (pilsētas tiesības kopš 1933. gada), kā arī Abrene (Jaunlatgale) – pēc Latvijas neatkarības atgūšanas (1991) Krievijas Federācijas Pleskavas apgabala rajona centrs. Arī tagadējais Daugavpils mikrorajons Daugavas upes kreisajā krastā Grīva 20. gadsimta vidū bija atsevišķa pilsēta Zemgales novada sastāvā. Informāciju par iedzīvotāju skaitu un etnisko sastāvu Latgales pilsētās 20. gadsimta 30. gados sk. 1. tabulā.

1. tabula *Iedzīvotāju skaits un etniskais sastāvs Latgales pilsētās 20. gadsimta 30. gados (pēc 1935. gada tautas skaitīšanas datiem)*

Table 1: *Population and Ethnic Composition of Cities and Towns in Latgale in the 30ies of the 20th Century (According to the 1935 Census Data)*

Pilsēta	Latvieši		Lielkrievi	Baltkrievi	Žīdi	Vācieši	Poļi	Lietuvieši	Citi	Kopā	Pilsētas rangs Latvijā
	1930	1935									
Daugavpils	11657	15158	8058	1156	11106	508	8198	300	676	45 160	3.
Rēzekne	4603	5775	2602	360	3342	68	909	18	65	13139	6.
Ludza	1581	2207	1228	163	1518	29	338	12	51	5546	13.
Grīva	888	1214	2696	243	234	11	906	188	54	5546	14.
Krāslava	706	1422	435	216	1444	18	647	30	64	4276	20.
Krustpils	1717	2242	168	90	1043	25	53	9	28	3658	24.
Līvāni	1948	2234	199	32	981	12	44	1	24	3527	25.
Balvi	996	1466	91	33	379	5	19	4	27	2024	33.
Kārsava	527	685	266	15	785	10	92	3	14	1870	34.
Preiļi	408	438	280	18	817	7	64	2	6	1662	39.
Varakļāni	555	635	45	5	952	-	11	-	23	1661	40.
Zilupe	...	472	362	180	471	11	54	10	6	1566	42.
Viļāni	616	571	311	-	396	1	31	5	18	1333	48.
Abrene	...	479	626	25	61	7	24	4	16	1242	50.
Gostiņi	...	444	5	2	504	4	2	1	31	993	54.
Kopā	26202	35442	17372	2538	23733	716	11392	587	1103	92883	

Avots: Latvijas pilsētas valsts 20 gados (1938). Rakstu krājums ar visu Latvijas pilsētu aprakstiem un attēliem. Rīga: Latvijas pilsētu savienības izdevums.

Kā redzams, Latgales pilsētās 1935. gadā vislielākā etniskā grupa bija latvieši (38,1% no pilsētnieku skaita), kam seko ebreji (tolaik – žīdi) ar 25,6 %, krievi un baltkrievi – ar 18,7% un poļi – ar 12,3% īpatsvaru, savukārt citu etnisko grupu īpatsvars sastāda tikai 5,3% no Latgales novada pilsētnieku kopskaita. Interesanti atzīmēt, ka 1935. gadā trijās lielākajās Latgales pilsētās tieši latvieši bijusi daudzskaitlīgākā etniskā grupa, latviešu un ebreju skaits līdzīgs ir bijis Krāslavā un Zilupē, toties skaitliski ebreji dominējuši mazpilsētiņās (Preiļos, Varakļānos, Kārsavā un Gostiņos), bet par izteikti krieviskām pilsētām var dēvēt vienīgi Grīvu un Abreni.

Otrā pasaules kara laikā būtiski mainījās praktiski visu Latgales pilsētu demogrāfiskais un etniskais sastāvs, jo, pirmkārt, vācu nacistiskais režīms masveidā iznīcināja ebreju un čigānu tautības iedzīvotājus, un, otrkārt, lielākās un stratēģiski nozīmīgākās pilsētas Daugavpils un, jo sevišķi, Rēzekne, 1944. gadā smagi cieta padomju aviācijas gaisa triecienu rezultātā. Savukārt, vācu armijai atkāpjoties, tika uzspridzinātas vai nodedzinātas lielākā daļa ēku tādās mazpilsētās kā Viļāni, Varakļāni, Kārsava un Zilupe.

4. Latgales pilsētas padomju laikā (1945–1990)

Padomju periodā notika būtiskas izmaiņas Latgales demogrāfiskajā situācijā, tādējādi ietekmējot arīdzan urbanizācijas procesu norisi. Jau 1945. gadā pilsētu sarakstu papildināja Viļaka, kas kļuva par Jaunlatgales apriņķa centru Krievijai atdotās Abrenes (Pitalovas) vietā. Pēc tilta pāri Daugavai uzcelšanas 1962. gadā bijušo Latgales pilsētu Krustpili pievienoja Jēkabpilij, pie kam Krustpili iedzīvotāju skaits tolaik bija lielāks nekā pašā Jēkabpilī, bet par Krustpili mūsdienās atgādina tikai tāda paša nosaukuma dzelzceļa stacija un arī jaunizveidotais novads.

Mūsdienā Latgales pilsētu veidolu lielā mērā iespaidojuši tie apstākļi, kas pastāvēja padomju varas gados, kad reģiona pilsētas ievērojami izauga gan iedzīvotāju skaita ziņā, gan teritoriāli, pie kam ap lielākajām pilsētām izveidojās ietekmes zonas ar suburbanizācijas pazīmēm un norisinājās izteikti lauku vides rurbanizācijas procesi. Piemēram, pilsētu nomalēs, dažkārt pat visai ievērojamā attālumā no tām, intensīvi veidojās dažādi dārzkopības kooperatīvi un biedrības ar tiem raksturīgu nereglamentētu un bieži vien haotisku apbūvi, savukārt kolhozu un padomju saimniecību centru ciematos sociālā infrastruktūra masveidīgi pārņēma urbānas iezīmes.

Padomju laikā reģionālā un pilsētu plānošana tika pakļauta centralizētai saimnieciskajai plānošanai un izteikti pieauga urbanizācijas līmenis – no 30% 1959. gadā līdz pat 59,4% 1989. gadā (Latgales pilsētu attīstības stratēģija 2001). Jāpiebilst, ka Latvijā kopumā (neskaitot Rīgu) urbanizācijas līmenis tolaik bijis attiecīgi 37,4% un 55,1%.

Latgales pilsētu attīstību padomju periodā būtiski ietekmēja sociālistiskā industrializācija, kura kļuva sevišķi izteikta 50.–60. gadu mijā, un tās izsaukta masveidīga darbaspēka migrācija – gan no Latgales laukiem un mazpilsētām, gan no citām padomju republikām, īpaši Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas. Visstraujākais iedzīvotāju skaita pieaugums bija vērojams Daugavpilī, Rēzeknē un Līvānos, tāpēc tur izvērās intensīva daudzstāvu dzīvojamo namu būve, pilsētu nomalēs izaugot jauniem mikrorajoniem, piemēram, Ķīmiķu ciematam, Čerepovai, Ruģeļiem un Pervomajkai (tagad Jaunā Forštate) Daugavpilī un Ziemeļu rajonam Rēzeknē. Jāpiebilst, ka vēl joprojām šajos mikrorajonos izteikti dominē krievu valoda un iedzīvotāju mentalitātes *padomiskās* iezīmes.

Pēc mājokļu uzcelšanas perioda skaitliski lielākā iedzīvotāju grupa visos bijušajos Latgales rajonu centros, arī abās reģiona lielpilsētās, mīt 1981.–1990. gadā būvētajos namos. Daugavpilī 58,4% iedzīvotāju dzīvo vairāk nekā 50 dzīvokļu lielās mājās, kas ir otrs augstākais rādītājs valstī. Savukārt Līvānos, Varakļānos un Viļānos lielākā pilsētnieku grupa apdzīvo 1971.–1980. gados būvētās, pārsvarā daudzdzīvokļu mājas, bet Dagdā, Kārsavā, Viļakā un Zilupē visvairāk apdzīvotas ir 1946.–1960. gados būvētās ēkas. (Latvijas 2000. gada Tautas

skaitīšanas rezultāti 2002). Jāatzīmē, ka pēdējās no iepriekš minētajām pilsētām tieši 20. gadsimta vidū bija kļuvušas par administratīvo rajonu centriem, kas acīmredzami ir sekmējis to izaugsmi un attīstību.

Interesanti atzīmēt, ka tikai 3,8% Latgales pilsētnieku dzīvo līdz 1918. gadam būvētajās ēkās. Šis rādītājs atsevišķās pilsētās būtiski atšķiras, svārstoties robežās no 0,5% Balvos līdz 7,3% Krāslavā. Toties 1996.–2000. gadā uzceltajos namos mīt tikai 0,5% pilsētnieku, kas ļoti uzskatāmi atspoguļo ekonomiskās aktivitātes un iedzīvotāju labklājības līmeni Latgalē pēc valstiskās neatkarības atgūšanas (Matisovs 2005).

Līdz pat padomju iekārtas beigām Latvijā pastāvēja tāda īpatna apdzīvoto vietu kategorija kā pilsēciemati, kuru kopskaits bija 37, savukārt 4 no tiem atradās Latgalē: Dagda, Malta, Kuprava, Žīguri. Pilsēciematiem bija raksturīgs lielāks lauksaimniecībā nodarbināto īpatsvars, salīdzinot ar pilsētām (Dagda, Malta), vai arī tie veidojās uz strādnieku ciematu bāzes pie lielajiem rūpniecības uzņēmumiem (Kuprava – būvmateriālu rūpniecība, Žīguri – mežrūpniecība).

1991. gadā Latvijā pilsēciematu kategorija tika likvidēta, savukārt to pašvaldībām tika dota izvēles iespēja – vai nu kļūt par pilsētām vai arī iekļauties pagastos kā lauku apdzīvotajām vietām. Latgalē vairums pilsēciematu izvēlējās otro variantu, tādējādi Malta, Kuprava un Žīguri ir kļuvuši par pagastu centriem, un tikai Dagda 1992. gadā ieguva pilsētas tiesības, tādējādi kļūstot par jaunāko Latgales pilsētu un vienīgo apdzīvoto vietu, kas pilsētas statusu ieguva Latvijas valstiskās neatkarības (postpadomju) periodā.

Visticamāk, tieši pilsētas statuss Dagdai deva iespēju 2009. gadā kļūt par samērā liela novada centru, savukārt Malta, neskatoties uz vietējās pašvaldības pūlēm, tā arī netika apstiprināta par novada centru, bet bija spiesta iekļauties Rēzeknes novada teritorijā. Jāpiebilst, ka Malta pēc iedzīvotāju skaita ir lielākais Latgales ciems un pēc šī rādītāja (vairāk nekā 2000 cilvēku) vienīgais var pretendēt uz pilsētas statusu. Savukārt visbēdīgākā aina mūsdienās vērojama ir Kupravā, kurā pēc vietējās drenu cauruļu un keramzīta rūpnīcas likvidācijas 1992. gadā dramatiski sarucis iedzīvotāju skaits un kādreiz plaukstoša pilsētas tipa apdzīvotā vieta ir pārvērtusies par īstu „rēgu ciematu”.

5. Latgales pilsētas postpadomju periodā (1990–2010)

Strukturālas pārmaiņas tautsaimniecībā un pieaugošā iedzīvotāju mobilitāte postpadomju periodā ir izmainījušas pilsētu attīstības perspektīvas. Uz jaunām zināšanām balstītās aktivitātes ir koncentrētas lielajās aglomerācijās, bet atsevišķi reģioni, to vidū arī Latgale, ar mazāk konkurētspējīgiem pilsētu centriem atpaliek savā attīstībā. Šajos apvidos ir nepieciešams

nostiprināt pilsētu funkcijas, kas lielā mērā ļautu ierobežot migrāciju starp reģioniem, jo šis process ievērojami samazina šo teritoriju funkcionalitāti un apgrūtina pakalpojumu sniegšanu pienācīgā līmenī (VASAB 2001).

Latgales pilsētās vēl joprojām pastāv no padomju iekārtas mantotās un tā laika ietekmētā sociālā situācija, jo, kaut gan sabiedrība ir sociāli diferencēta, tomēr ģeogrāfiskajā telpā tas vēl neizpaužas tik spilgti. Tomēr pēdējos gados sociālās situācijas maiņa sāk ietekmēt arī pilsētu fizisko struktūru un ainavisko telpu, īpaši lielākajos centros, kur vērojama zināma iedzīvotāju teritoriālā norobežošanās, piemēram, pēc ienākuma līmeņa vai sociālā statusa. Toties mazpilsētās, kur sociālo grupu dažādība ir daudz ierobežotāka un sabiedrība nav tik elastīga, šis process ir mazāk vērojams (Šķiņķis, Stankeviča 1999).

Joprojām diskutējams ir jautājums par pilsētu skaitu Latgales reģionā. Tā, piemēram, 2001. gadā izstrādātajā Latgales pilsētu attīstības stratēģijā minēts, ka reģionā atrodas 17 pilsētas, ietverot arī visa toreizējā Jēkabpils rajona pilsētas – Jēkabpili, Viesīti un Aknīsti. Patlaban Latgales plānošanas reģionā ietilpst 14 pilsētas – Daugavpils, Rēzekne, Krāslava, Dagda, Ludza, Zilupe, Kārsava, Balvi, Viļaka, Viļāni, Preiļi, Līvāni, kā arī Ilūkste un Subate, kas kultūrvēsturiski nekad nav piederējušas Latgalei, bet gan Sēlijai (Augšzemei) vai pat Zemgalei, savukārt īstēni latgaliskie Varakļāni mūsdienās tiek pieskaitīti Vidzemes plānošanas reģionam.

Latgales pilsētas ievērojami atšķiras pēc to ģeogrāfiskā stāvokļa un dabas vides apstākļiem, aizņemtās teritorijas un telpiskās struktūras, vēsturiskās attīstības gaitas, iedzīvotāju etniskā un konfesionālā sastāva, demoģeogrāfiskajiem un sociāli ekonomiskajiem rādītājiem (Matisovs 2005), kā arī administratīvā statusa un attīstības tendencēm.

5.1. Depopulācijas draudi

Demogrāfisko situāciju Latgales reģionā postpadomju periodā raksturo iedzīvotāju skaita samazināšanās jeb depopulācija, kā arī iedzīvotāju sastāva novecošanas procesi, ko izraisa gan negatīvā iedzīvotāju migrācijas bilance, gan negatīvs dabiskā pieauguma koeficients. Ar Latgales pilsētu iedzīvotāju skaita dinamiku postpadomju periodā iepazīstina tabula, kas izveidota, pamatojoties uz LR Centrālās statistikas pārvaldes gadskārtējos pārskatos sniegtajiem datiem (sk. 2. tabulu).

2. tabula *Pastāvīgo iedzīvotāju skaita dinamika Latgales reģiona pilsētās postpadomju periodā (1990–2010)*

Table 2: *Resident Population Dynamics of the Latgale Cities and Towns during the Post-Soviet Period (1990–2010)*

Pilsēta	1990	2000	2005	2010	Depopulācija (2010 pret 1990,%)
Daugavpils	126 575	115 574	110 379	103 922	82,1
Rēzekne	42 832	39 430	36 798	35 074	81,9
Ludza	11 853	10 857	10 099	9 616	81,1
Krāslava	12 434	11 414	10 854	10 194	82,0
Līvāni	12 263	10 379	9 492	9 016	73,5
Balvi	9 340	8 693	8 113	7 903	84,6
Preiļi	9 421	8 902	8 509	7 988	84,8
Viļāni	4 608	4 058	3 687	3 483	75,6
Kārsava	3 110	2 726	2 534	2 424	77,9
Zilupe	2 441	1 951	1 860	1 774	72,7
Viļaka	2 152	1 848	1 747	1 536	71,4
Dagda	3 325	2 814	2 711	2 512	75,5
Ilūkste	3 275	2 969	2 910	2 829	86,4
Subate	1 041	972	867	752	72,2

Avoti: Demogrāfija 2010. Statistisko datu krājums (2010). Rīga: LR CSP
 Latvijas 2000. gada Tautas skaitīšanas rezultāti (2002). Rīga: LR CSP.

Kopējais iedzīvotāju skaits Latgales pilsētās 20 gadu laikā samazinājies no 243 146 līdz 189 557 jeb aptuveni par 22%, savukārt pilsētnieku īpatsvars jeb urbanizācijas līmenis reģionā samazinājies tikai nedaudz – no 57,6% 1990. gadā līdz 55,8% 2010. gadā. Tas liecina, ka depopulācijas procesa intensitāte Latgales reģiona pilsētās un lauku areālos norisinās aptuveni vienādos tempos, lai gan pilsētās tie ir nedaudz augstāki. Jāpiebilst, ka 1990.–2010. gadā Latvijā kopumā iedzīvotāju skaits samazinājies par 15,7% jeb gandrīz par sesto daļu.

Sevišķi satraucoša tendence vērojama reģiona mazpilsētās, kuras 20 neatkarības gadu laikā ir zaudējušas caurmērā ceturto daļu iedzīvotāju, bet Viļakā un Zilupē iedzīvotāju skaits jau ir nepietiekošs pilsētas statusa uzturēšanai, jo pēc Latvijā pastāvošās likumdošanas (Administratīvo teritoriju... 2008, 10. pants) *pilsētas statusu var piešķirt apdzīvotajām vietām, kuras ir kultūras un komercdarbības centri ar attīstītu inženierinfrastruktūru un ielu tīklu un kurās ir ne mazāk par 2000 pastāvīgo iedzīvotāju*, tiesa gan, likums paredz arī izņēmuma gadījumus.

5.2. Reģionālā nevienlīdzība

Latgales reģionā ir valstī vismazākais IKP un ienākuma nodoklis uz 1 iedzīvotāju, noturīgi augstākais bezdarba līmenis, mazākās nefinanšu investīcijas un mazākais ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits. Sekojot ES reģionālās politikas pamatnostādņēm, arī LR likumdošana paredz reģionu līdzsvarotu un izlīdzinošu attīstību (kohēziju). Jo sevišķi tas būtu jāattiecina uz Latgales reģionu, kurš jau 2002. gadā oficiāli tika atzīts par nabadzīgāko Eiropā, jo IKP uz 1 iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes standartiem sastādīja tikai 18,9% attiecībā pret ES – 25 vidējo rādītāju (Vaidere u. c. 2006).

Diemžēl, aizvadītajā laika periodā situācija būtiski nav mainījies, drīzāk pat pasliktinājusies, jo pašreizējās sociāli ekonomiskās krīzes ietekmē, piemēram, bezdarba līmenis Latgales reģionā ievērojami pieaudzis un 2010. gada novembrī sasniedzis 22,1% (Latvijā vidēji – 14,3%) (Reģistrētā bezdarba... 2010). Jāpiebilst, ka vienīgi Daugavpilī bezdarba līmenis (11,9%) ir pat zemāks nekā valstī kopumā, kas liecina par to, ka arī Latgales reģiona iekšienē pastāv ievērojamas dzīves līmeņa atšķirības.

Piemēram, 1999.–2001. gadā Daugavpils viena pati saņēmusi 62,8% no Latgalē ieguldītajām valsts investīcijām un pratusi piesaistīt aptuveni 95% no Latgalē ienākušajām ārvalstu investīcijām (Reģionu attīstība Latvijā 2002). ERAF līdzfinansētās pilsētvides attīstības programmas ietvaros 16 Latvijas pašvaldībām ir iespēja nodrošināt pilsētu izaugsmi, bet tikai trīs programmā iekļautās pilsētas (Daugavpils, Rēzekne un Līvāni) pārstāv Latgali. (Aptiprinātas pilsētu... 2010).

5.3. Teritorijas attīstības indekss

Teritorijas attīstības indekss un teritorijas attīstības rangs ir līdz šim pielietotie teritorijas attīstības līmeņa un attīstības tendenču novērtēšanas vispārinātie jeb sintētiskie rādītāji, kuri var tikt izmantoti reģionālās attīstības politikas izstrādē un realizācijā.

Latvijas Statistikas institūts pirmo teritoriju attīstības indeksu aprēķināšanas metodiku izstrādāja 1997. gadā, tomēr tā izrādījās salīdzinoši vienkārša un nepilnīga. Metodika tikusi uzlabota, izstrādājot pamatrādītāju nozīmības svaru sistēmu, tomēr izrādījās, ka izstrādāt profesionāli pārliecinošus attīstības indeksus pilsētām ir daudz grūtāk nekā lauku teritorijām.

Tomēr jāatzīmē, ka līdz ar administratīvi teritoriālās reformas īstenošanu 2009. gadā, situācija teritoriju attīstības indeksa aprēķināšanu ir uzlabojusies, jo statistikā atkal atsevišķi parādās pilsētas to vēsturiskajā izpratnē, kuru pamatrādītājos vairs neiekļauj apkārtējās lauku teritorijas, kas vairumā gadījumu pazemināja šo rādītāju vērtības.

Ekspertu noteiktie attīstības pamatfaktori un to nozīmības svāri (kopš 2000. gada), ko izmanto atsevišķu Latvijas pilsētu, pilsētu ar lauku teritorijām un pilsētnovadu attīstības indeksu aprēķināšanā, ir šādi: bezdarba līmenis (0,30), iedzīvotāju ienākuma nodoklis uz 1 iedzīvotāju (0,30), demogrāfiskā slodze (0,20) un pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas 5 gadu ilgā laika periodā (0,20), (Mainoties saglabājies... 2008). 3. Tabulā (sk. raksta beigās) atrodams autora veikts informācijas apkopojums par Latgales pilsētu attīstības rādītājiem, kas pamatojas uz LR CSP apkopotajiem datiem.

Izdevumā „Latvijas dažādība skaitļos un vīzijās” (Rīga: LR CSP, 2009) atrodama informācija, ka 2006. gada attīstības indekss bija uzlabojies Daugavpilij (-0,402; 24. vieta rangā), Balviem (-0,652; 35.), Ludzai (-1,826; 58.), Preiļu novadam (-0,947; 43.) un Līvānu novadam (-2,038; 64.), bet praktiski nemainīgs tas palicis Krāslavas novadam (-1,441; 52.) un Dagdai (-2,540; 71.). Pārējām Latgales reģiona pilsētām attīstības indekss ir pasliktinājies: Rēzeknei (-0,753; 37.), Viļakai (-3,188; 74.), Viļāniem (-3,383; 75.), Kārsavai (-3,526; 76.) un Zilupes novadam (-3,617; 77.). Jāatzīmē, ka starp septiņām visvairāk atpalikušajām Latvijas pilsētām sešas pārstāv tieši Latgales reģionu.

5.4. Administratīvi teritoriālās reformas ietekme

2009. gada vasarā Latvijas valstī īstenotā administratīvi teritoriālā reforma neizbēgami ietekmē esošo apdzīvojumu, t. sk., arī Latgales urbānās struktūras. Viens no diskutablajiem jautājumiem ir tas, kā turpmāk attīstīsies bijušie rajonu centri, mainoties to statusam un sašaurinoties ietekmes areāliem, un vai mazajām pilsētām – jaunizveidoto novadu centriem – pašlaik ir pietiekams attīstības potenciāls, lai pilnvērtīgi pildītu jaunās funkcijas.

Visām Latgales pilsētām ir bijušas reālas un ģeogrāfiski pamatotas iespējas kļūt par jaunveidojamo novadu centriem, kas tām, vismaz formāli, arī ir izdevies. Arī turpmāk pilsētām ir jābūt ieinteresētām nostiprināt savus ietekmes areālus, jau esošo sociālās infrastruktūras bāzi, kā arī piesaistīt papildus investīcijas, kas veicinātu jaunu uzņēmumu veidošanos, sekmējot teritorijas vienmērīgāku attīstību un mazinot pastāvošās reģionālās atšķirības pēc attīstības līmeņa.

To, kā jaunais administratīvi teritoriālais iedalījums ietekmēs Latgales pilsētu attīstību, protams, rādīs laiks, tomēr, izvērtējot novadu potenciālu, pirmām kārtām iedzīvotāju skaitu un platību, jau tagad Latgales reģiona pilsētas veido šādas grupas:

- Daugavpils un Rēzekne – saglabā savu statusu kā republikas pakļautības pilsētas, kā arī nostiprinās kā lielākie reģiona novadu centri;

- Balvi, Ludza, Preiļi, Krāslava – bijušo rajonu centri: lielākā vai mazākā mērā sašaurina savu ietekmes areālu, līdz ar to pazeminot arī attīstības potenciālu, jo jaunizveidotie novadi tomēr ir ievērojami mazāki nekā kādreizējie rajoni;
- Dagda, Līvāni, Ilūkste – vislielākie ieguvēji no administratīvi teritoriālās reformas, jo paaugstina savu statusu un ievērojami paplašina ietekmes areālu kā spēcīgu un dzīvotspējīgu novadu centri;
- Kārsava, Viļāni, Viļaka, Zilupe – kļūstot par salīdzinoši nelielu novadu centriem, būtiski nepaaugstina savu attīstības potenciālu un turpina nīkuļot;
- Subate – nekļūstot pat par novada centru, jau tuvākajā nākotnē var zaudēt pilsētas statusu, savukārt pārējo novadu centri (Aglona, Baltinava, Cibla, Riebiņi, Rugāji, Vārkava) nav pilsētas un ir pārāk mazi, lai varētu pretendēt uz pilsētas statusu.

Nobeigums

Sociālās struktūras un procesu analīze pilsētās parāda, ka būtiska nozīme ir šo apdzīvoto vietu ģenēzei un administratīvajām funkcijām, kuras tās pilda. Svarīgi kritēriji ir arī pilsētveidojošās funkcijas un sociālās infrastruktūras attīstības līmenis (Krišjāne 2001).

Latgales pilsētas, par pamatu ņemot to funkciju analīzi, varētu klasificēt šādi:

- Reģiona lielpilsētas, kas atrodas tiešā valsts pakļautībā un ir daudzfunkcionāli centri ar ievērojamu centrniecības areālu – Daugavpils un Rēzekne.
- Vidēji lielās pilsētas, kam piemīt daudzveidīgas funkcijas, bet kuru ietekmes areāls ir ievērojami mazāks nekā abām lielpilsētām – Krāslava, Ludza, Preiļi, Balvi, Līvāni.
- Mazpilsētas, kas ir vietējie lauku apkalpes centri, galvenokārt ar izglītības un tirdzniecības funkcijām, daļēji arī ar agrāro specializāciju – Dagda, Ilūkste, Viļāni.
- Mazpilsētas, kuru specifiku nosaka atrašanās tiešā valsts robežas tuvumā – Kārsava, Viļaka, Zilupe, Subate.

Pēdējā desmitgadē ir iezīmējušās izmaiņas pilsētas sociālajā un fiziskajā telpā, jo arvien vairāk materiāli labi nodrošinātu pilsētnieku dod priekšroku individuālo privātmāju būvniecībai pilsētas perifērijā vai piepilsētas zonā, par ko liecina straujais zemesgabalu cenas pieaugums šajos rajonos. Arī Latgalē pakāpeniski sāk iezīmēties rietumu pilsētām raksturīgie suburbanizācijas procesi. Daugavpils un Rēzeknes pievārtē, tuvā sasniedzamības attālumā no galvenajiem autoceļiem, ūdeņu tuvumā un ainaviski krāšņās teritorijās tiek būvēti jauni nelieli privāto māju puduri vai arī attīstītas rekreācijas zonas, piemēram, Rāznas ezera krastā.

Saimniecisko procesu analīze norāda, ka Latgales pilsētu ekonomiskā aktivitāte un dinamika ir atšķirīga. Pieaug mazo pilsētu kā apkalpes centru nozīme, it īpaši izglītības, sociālās aprūpes, kultūras un citu pakalpojumu jomā. Tāpēc ierobežota finansējuma apstākļos būtu nepieciešams valsts atbalsts un investīciju piesaiste tieši perifērajām mazajām pilsētām, lai uzlabotu dažādu iestāžu un pakalpojumu klāstu un to pieejamību lauku iedzīvotājiem (Krišjāne 2001).

Mežrūpniecība, koksnes pārstrāde un mēbeļu ražošana ir visdinamiskākā nozare ar izteiktu eksporta orientāciju. Vairumā Latgales pilsētu šīs nozares uzņēmumi ir nozīmīgākie darba devēji rūpniecībā. Darbojas arī daudzi pārtikas rūpniecības uzņēmumi, kas gan pārsvarā ir nelieli, izņemot A/S „Preiļu siers” un vairākus Daugavpils un Rēzeknes uzņēmumus.

Svarīgs faktors, kas ietekmē pilsētu attīstību, ir to novietojums un transporta maģistrāļu pieejamība. Latgalē transportģeogrāfiskais stāvoklis visizdevīgākais ir tieši reģiona lielpilsētām Daugavpilij un Rēzeknei, izdevīgs ir arī Līvāniem, Krāslavai, Varakļāniem, Viļāniem, Ludzai, Zilupeī un Kārsavai. Savukārt ievērojami neizdevīgāks stāvoklis ir valsts iekšējā perifērijā esošajām pilsētām – Preiļiem, Dagdai, Balviem un Viļakai.

Pēdējos gados Latgales pilsētās ir ievērojami uzlabojies vides ekoloģiskais stāvoklis, jo gandrīz visur ir notikusi pāreja uz videi draudzīgāka kurināmā izmantošanu (dabasgāze, vietējie atjaunojamie resursi), samazinājušies rūpnieciskie izmeši, uzlabojies autoparka tehniskais stāvoklis. Savukārt ES ERAF un Kohēzijas fonda atbalstīti ūdenssaimniecības attīstības projekti ir tikuši vai arī patlaban tiek īstenoti praktiski visās Latgales reģiona pilsētās, sakārtota arī sadzīves atkritumu apsaimniekošanas sistēma.

Samērā lēnais ražošanas pārstrukturēšanās temps, nepietiekamā finanšu resursu pieejamība, ievērojamais attālums no valsts galvaspilsētas Rīgas ir būtiskākie iemesli, kāpēc Latgalei salīdzinājumā ar citiem Latvijas reģioniem šobrīd raksturīgas sociāli un ekonomiski nelabvēlīgas atšķirības. Cerams, ka pēdējā laikā jūtama Latvijas un Krievijas attiecību atsilums veicinās starpvalstu sadarbību un būtiski uzlabos arī situāciju Latgalē, kaut vai dažādu pārrobežas sadarbības projektu īstenošanas rezultātā.

Svarīgi atzīmēt, ka Latgales reģionā 21. gadsimta pirmās desmitgades laikā būtiski palielinājušies zinātniski pētnieciskā darba kapacitāte, jūtami uzlabojies pētnieciskā darba materiāli tehniskais nodrošinājums un uzsākti arī nozīmīgi starpdisciplināri pētījumi. Tas noticis, galvenokārt pateicoties reģionālajām augstskolām – Daugavpils Universitātei un Rēzeknes Augstskolai, kā arī ievērojamajam atbalstam, ko šajā jomā snieguši dažādi ES finansētie projekti.

LITERATŪRA

- Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums* (2008) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=185993&from=off>. Resurss aprakstīts 25.12.2010.
- Apstiprinātas pilsētu projektu idejas pilsētvides programmā* (03.06.2010.) <http://www.lv.lv/index.php?menu=doc&sub=466&id=211271>. Resurss aprakstīts 25.12.2010.
- Buiņickis, Kazimirs (2003). *Priestera Jordana atmiņas*. Rēzekne: Latgales KC izdevniecība.
- Daugavpilī varētu parādīties pieminekļi poļu karalim Stefanam Batorijam*. <http://delfi.lv/news/national/novadi>. Resurss aprakstīts 11.09.2010.
- Demogrāfija 2010. Statistisko datu krājums* (2010). Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde.
- Caune, Māra u. c. (red., 1999). *Latvijas pilsētas. Enciklopēdija*. Rīga: Preses nams, Latvijas Pašvaldību savienība, Latvijas Pilsētu savienība.
- Krišjāne, Zaiga (2001). Jaunas iezīmes Latvijas mazo pilsētu attīstībā. *Folia Geographica IX*. Rīga. 33–41.
- Latgales pilsētu attīstības stratēģija (2001)*. <http://www.latgale.lv/lv/files/download3>. Resurss aprakstīts 20.12.2010.
- Krastiņš, Oļģerts, Vanags, Edvīns (zin. red., 2009). *Latvijas dažādība skaitļos un vīzijās*. Rīga, LR Centrālā statistikas pārvalde.
- Turlajs, Jānis (red., 1999). *Latvijas ģeogrāfijas atlants*. Rīga: Jāņa sēta.
- Asaris, Hermanis (sast., 1938). *Latvijas pilsētas valsts 20 gadus. Rakstu krājums ar visu Latvijas pilsētu aprakstiem un attēliem*. Rīga: Latvijas pilsētu savienības izdevums.
- Latvijas 2000. gada Tautas skaitīšanas rezultāti (2002)*. Rīga: LR Centrālā statistikas pārvalde.
- Latvijas rajonu pilsētas un pagasti. Statistisko datu krājums (1998)*. Rīga: LR Valsts statistikas komiteja, Latvijas statistikas institūts.
- Turlajs, Jānis (red., 1998). *Latvijas vēstures atlants*. Rīga: Jāņa sēta.
- Krastiņš, Oļģerts, Vanags, Edvīns (zin. red., 2008). *Mainoties saglabājies, dažādā Latvija*. Rīga, LR Centrālā statistikas pārvalde.
- Matisovs, Ivars (2005). Pilsētvides ainavas kvalitāte un to ietekmējošie faktori Latgalē. *Vide. Tehnoloģija. Resursi. V Starptautiskās zinātniski praktiskās konferences materiāli*. Rēzekne: RA. 155–163.
- Reģionu attīstība Latvijā (2002)*. Rīga: VSIA “Reģionu attīstība”.
- Reģistrētā bezdarba līmenis Latvijā novembrī – 14,3% (10.12.2010)*. <http://diena.lv/lat/business/hotnews>. Resurss aprakstīts 21.12.2010.
- Šķiņķis, Pēteris, Stankeviča, Vita (1999). Latvijas pilsētu sociāli ģeogrāfiskās atšķirības. *Folia Geographica VII*, Rīga. 94–115.
- Turlajs, Jānis, Milliņš, Gints (1998). *Latvijas apdzīvotās vietas. Klasifikācija, vērtēšanas kritēriji, ciemu saraksts, kartes*. Rīga: Jāņa sēta.
- Urtāns, Juris (2009). *Atrast pilskalnu*. Rīga: Nordik.
- Vaidere, Inese, Vanags, Edvīns, Vanags, Ilmārs., Vilka, Inga. (2006). *Reģionālā politika un pašvaldību attīstība ES un Latvijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Vanags, Edvīns, Vilka, Inga (2005). *Pašvaldību darbība un attīstība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

VASAB 2010+. *Spatial Development Action Programme: Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010*.
Wismar, 2001.

3. tabula *Latgales pilsētu un pilsētnovadu attīstības pamatrādītāji un attīstības gada indeksi 2005. gadā*

Table 3: *Urban Territories Development Indexes in Latgale in 2005*

Pilsēta, pilsētnovads	Pamatfaktori				Rangs pēc pamatfaktoriem				Attīstības gada indekss	Rangs
	Bezdarba līmenis, % 2006.1.01.	Ienākuma nodoklis uz 1 iedz., Ls, 2005	Demogrā- fiskās slodzes līmenis, 2006.1.01.	Pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas, % 2006.-2001.	Bezdarba līmenis, %	Ienākuma nodoklis uz 1 iedz., Ls	Demogrā- fiskās slodzes līmenis	Pastāvīgo iedzīvotāju skaita izmaiņas, %		
Daugavpils	5,1	120,7	501,3	-4,4	35.	47.	8.	44.	-0,428	26.
Rēzekne	8,3	146,9	505,9	-5,3	60.	34.	9.	53.	-0,730	35.
Balvi	8,8	141,7	492,9	-5,8	62.	38.	6.	57.	-0,787	37.
Viļaka	16,1	99,3	641,1	-8,5	74.	63.	62.	69.	-2,999	73.
Krāslavas novads	12,2	110,5	523,9	-3,8	70.	54.	13.	37.	-1,442	53.
Dagda	13,9	107,2	656,7	-5,8	71.	57.	67.	58.	-2,556	71.
Ludza	15,8	124,4	518,7	-6,2	73.	46.	12.	59.	-1,937	61.
Kārsava	17,1	97,3	671,1	-7,9	75.	66.	70.	67.	-3,255	75.
Zilupes novads	23,3	69,4	543,2	-5,4	77.	76.	21.	54.	-3,316	77.
Preiļu novads	10,0	120,0	510,6	-4,7	63.	48.	10.	46.	-1,110	48.
Līvānu novads	14,6	92,8	534,3	-6,4	72.	69.	17.	62.	-2,119	66.
Viļāni	19,5	95,0	621,7	-7,8	76.	67.	53.	66.	-3,295	76.
Ilūkstes novads	10,2	97,8	626,2	-7,4	65.	65.	54.	64.	-2,118	65.
Subate ar lauku terit.	10,1	52,9	665,3	-7,0	64.	77.	69.	63.	-2,614	72.

Avots: Mainoties saglabājies, dažādā Latvija (2008). Rīga, LR CSP.